

Mevær, Loppa k

Sikring av to tufter fra middelalder/ nyere tid.

Janne Oppvang og Erik Kjellman

Lokalitet: Mevær
Id.nr.: 8012
Kulturminnetype: boplass/tuft
Undersøkelsesår: 2019
Areal: 0,5m²

Tiltakshaver: Riksantikvaren

Kommune: Loppa
Fylke: Finnmark
Gnr/bnr: 4/33
Koordinater: UTM Sone 35N
7817031 N / 741395 Ø

Feltleder: Janne Oppvang
Prosjektansvarlig: Keth Lind
Rapport: Janne Oppvang
Rapport levert: 13.02.2020

Prosjektnr.: A49339
Ephorte: 2016/4672
Fotobase: TSAD66

Sammendrag

I juli 2019 foretok Norges arktiske universitetsmuseum en sikring av to tufter på Loppa øy, der vollene sto i fare for å rase ut. Hulrommene under vollene ble fylt inn og stabilisert. Det ble gjort prøvestikk men det var ikke mulig å få ut daterbart materiale. Tuftene tolkes til å være brukt i middelalder/nyere tid og kan ha vært en del av et mangeromskompleks.

Innhold

Bakgrunnen for undersøkelsene.....	1
Gjennomføring.....	1
Beliggenhet og kulturmiljø	1
sikring av tufter	4
Diskusjon.....	6
Litteratur.....	7

BAKGRUNNEN FOR UNDERSØKELSENE

Finnmark fylkeskommune meldte i 2014 inn id. 8012 til Norges Arktiske Universitetsmuseum som en lokalitet med behov for sikring. Lokaliteten beskrives som en hesteskoformet tuft fra middelalder eller nyere tid, men har verken funn eller direkte dateringer knyttet til seg. En av vollene på tufta har blitt skadet av erosjon og av sauer som har gravd seg ned i sandlaget og inn under veggvollen på tufta. Erosjon sørger for en vedvarende ødeleggelse. Finnmark fylkeskommune hadde vært på befaring og gjorde en midlertidig sikring ved hjelp av trepaller. I 2017 foretok Universitetsmuseet sammen med FFK på en ny befaring av lokaliteten. Det ble da vurdert til at det var behov for sikring av tufta.

I 2019 ble det bevilget midler til å sikre tufta med id. 8012 over statsbudsjettets Post 70.

GJENNOMFØRING

Sikringen ble utført av Norges Arktiske Universitetsmuseum 15.-19.07.2019. Målsettingen i prosjektet var å støtte opp og sikre at veggvollene på en tuft ikke raste ut slik at tufta gikk tapt. Det var også en målsetting å hente ut daterbart materiale, slik at tuftene kunne direkte dateres, da dette ikke hadde vært gjort tidligere.

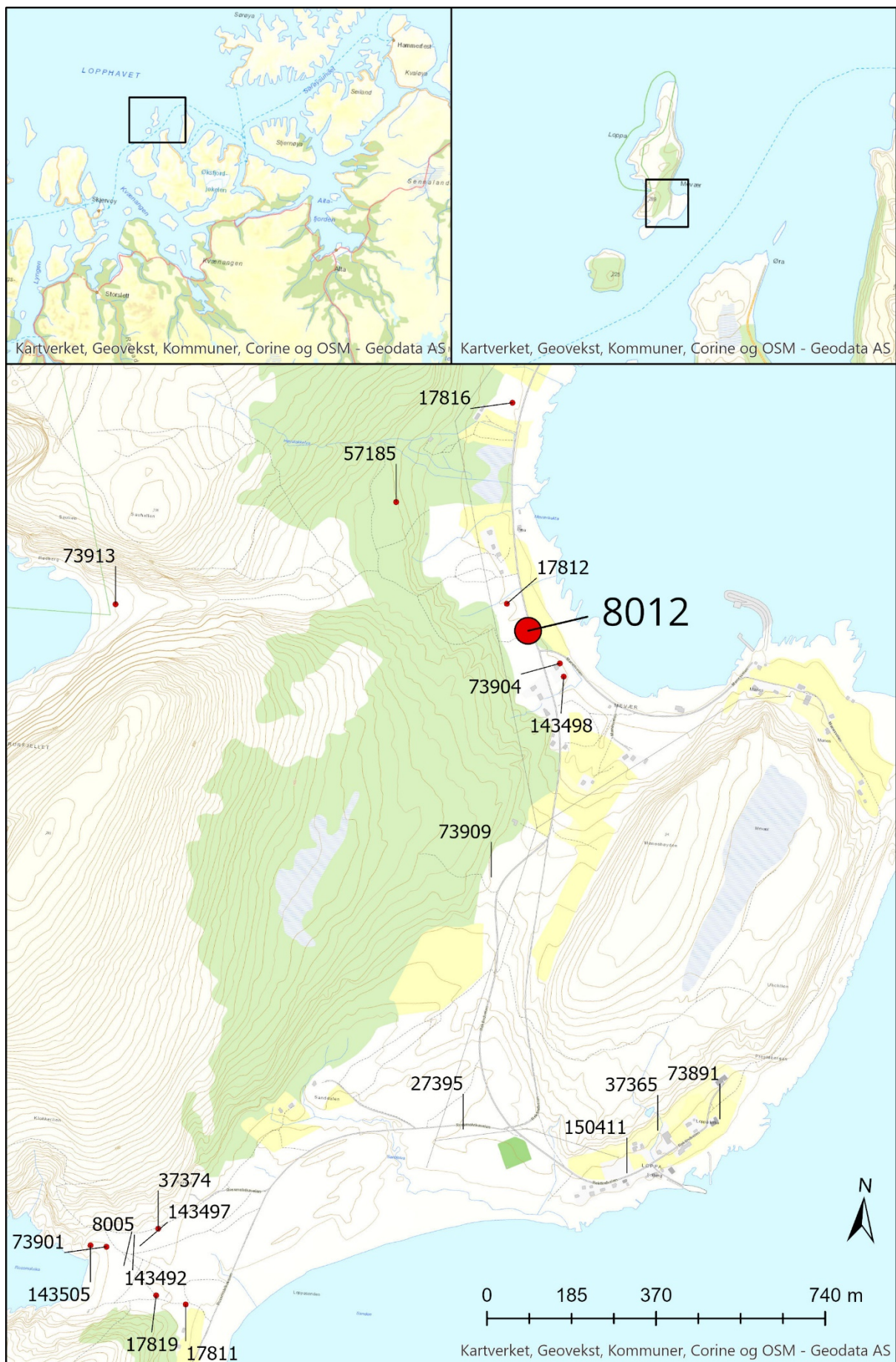
Forarbeidet til prosjektet var på to dagsverk og ble utført av Janne Oppvang, selve feltarbeidet gikk over en uke inkludert reisetid og ble gjennomført av Erik Kjellman og Janne Oppvang. Disse utførte også etterarbeidet som tilsvarte 5 dagsverk.

Lokaliteten som skulle undersøkes ligger på Loppa øy i Loppa kommune. Reisen til og fra Tromsø var tidkrevende og relativt dyr, da vi måtte ha privat båtskyss. Det går rutebåt til Loppa noen dager i uka, men ingen dager som passet uten at det måtte legges inn en overnatting på veien. På Loppa ligger det et sesongåpent gjestehus og undersøkelsen ble planlagt til å foregå mens dette enda var åpent. Det er ingen tilgjengelig transport på øya så det ble pakket lett, da alt måtte bæres.

BELIGGENHET OG KULTURMILJØ

Loppa øy ligger i Loppa kommune helt sørvest i Finnmark (Figur 1) ca. 8 mil i luftlinje nordvest for Alta. Øya er bare litt over 10 km² stor og består for en stor del av fjell med sandstein og glimmerskifer. Den nordlige delen av øya består av lave fjell med mulighet for bebyggelse og i et belte langs strandsonen mot øst. I den sørlige delen går det en nord-sør orientert dal mellom fjellknauser. Dette er området med mest bosetning og det er to vikar, en mot nord (Mevær) og en mot sør der bebyggelsen er samlet. Undergrunnen er marine strandavsetninger og under torva er det i hovedsak sand og langs vikene er det lange hvite sandstrender. En del av husene som står i dag benyttes som hytter og det er kun et par fastboende igjen på øya, men den har i tidligere tider vært et viktig fiskevær.

Det finnes spor på øya etter bosetting helt tilbake til siste del av steinalderen (Figur 1). De eldste kulturminnene er et tuftfelt i Rossmålvika sør på øya med inntil 20 tufter fra yngre steinalder (id. 37374) og et område med 3 tufter og en

Figur 1 Kart over utvalgte kulturminner på Loppa.

gårdshaug fra tidlig metalltid i Mevær (id. 143498, Id. 17812). Sistnevnte vil omtales litt nærmere under.

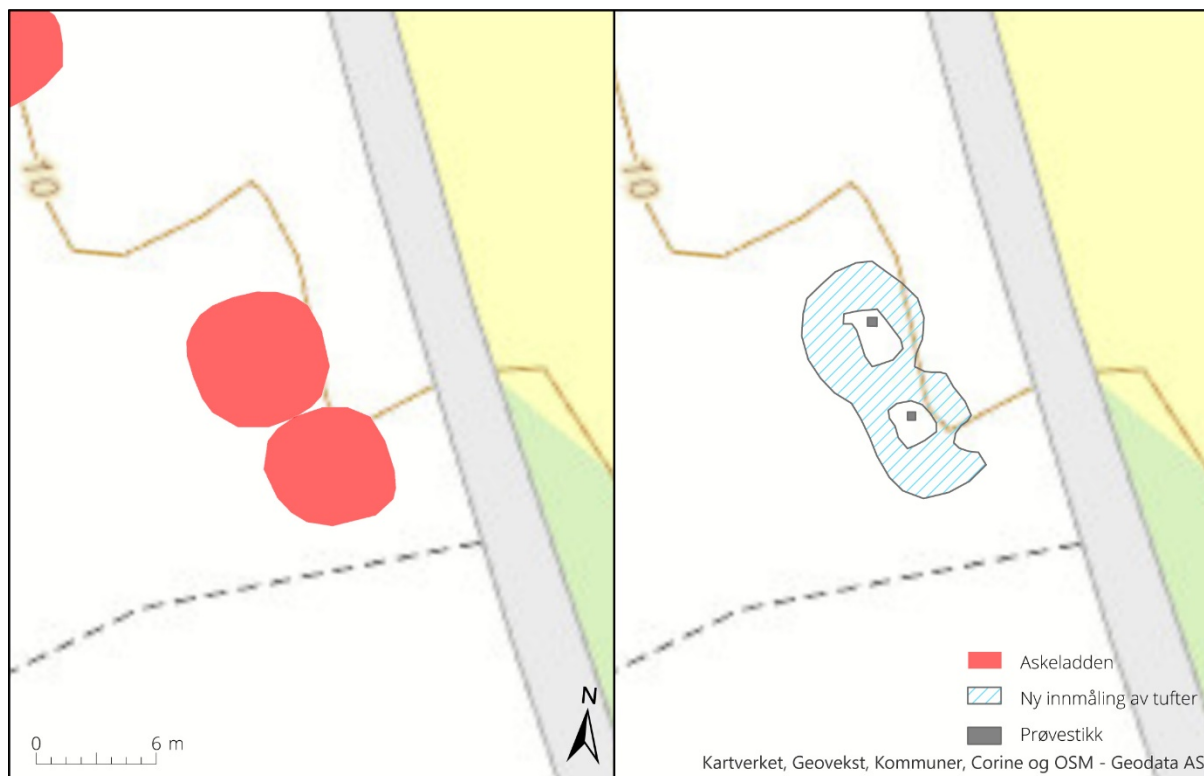
Fra jernalder er det registrert gravrøyser, nausttufter og hellegroper (id. 8005, id 57179, id. 57185, id. 17816, id. 73913, id. 143505). I tillegg til det som finnes i Askeladden så har Andreassen og Bratrein vært å registrert og datert et par lokaliteter på Loppa øy (Andreassen & Bratrein, 2011:333-335 og tab.22.1). Det ene er et romertidshus (70-220 e. Kr.) som ligger på flaten foran gravrøysene på id. 57185 og det andre er en ny datering tatt i en tidligere registrert tuft id. 57189 (550-1010 e. Kr.). Denne var tidligere antatt førreformatorisk, trolig jernalder. Gravplassen bak romertidshuset er den største på øya med 5 mulige gravrøyser (id.57185).

To kulturminner kan dateres til vikingtid: et gravminne med id. 27395 og en hustuft med id. 73909. Hustuften ligger på eidet mellom Loppavær og Mevær med godt utsyn mot begge havner. En datering viser til tidsrommet 600-1030 e. Kr. (Andreassen, 2001:334, tab.22.1). Graven ble funnet under veibygging på veien ned mot stranda i Loppavær. Den var ikke markert på overflaten men grava var dekket med flere store heller. Den ble gravd ut i 1962 og det kom frem bla. perler, bronsespenner og en hvalbeinsplate sammen med ett skjelett. Grava er tolket som en kvinnegrav fra vikingtid.

Fra middelalder er det flere kulturminner spedt over større deler av øya: hustufter, kirketuft/kirkested/kirkegård, gårdshaug, nausttuft og bosetningsområde (id. 17822, id. 37365, id. 57195, id. 73891, id. 73904, id. 89818, id. 150408, id. 150409, id. 150411). Et stort antall kulturminner er kun registrert som førreformatoriske og inkluderer hustufter, mulige hustufter og hellegroper (Id. 57185, id. 73901, id. 17811, id. 17819, id. 143492 og id. 143497).

Til slutt er det registrert et stort antall etterreformatoriske kulturminner som i hovedsak er tilknyttet kirkested og handelssted på øya. Det er også spor etter hvalfangst i nyere tid og et kystfort fra 2. verdenskrig.

SIKRING AV TUFTER

Figur 2 Venstre: kulturminnets utstrekning i Askeladden. Høyre: innmålt struktur og prøvestikk.

Id. 8012 ligger i askeladden som en lokalitet med 1-4 tufter fra middelalder og en grop antatt å være førreformatorisk. De 4 tuftene ligger på rekke 2 og 2 sammen og de som er aktuelle i denne sammenhengen er id. 8012.3 og 4. som ligger lengst sør (Figur 2). Tuft nr 3 beskrives som firkantet med indre mål på 3 x 2 m og ytre mål på 5,5 m begge veier. Den har ingen synlige åpninger og veggvollene er kraftige med en indre høyde er 0,6-1 m. Tuft 4 er lik i form og størrelse med noe lavere veggvoller.

Figur 3 Tuftene slik de framstod ved befarings i 2017. En trepall ble lagt i som avbøtende midlertidig tiltak.

Disse to tuftene lå vegg i vegg og det var behov for sikring av den nordøstre vegg på begge strukturene. Utsiden av veggvollene hadde to store hulrom i sanda under torva og mindre hulrom flere steder langsmed området mellom de to.

Det var gjort en midlertidig sikring med blant annet en trepall da vi ankom stedet (Figur 3). Denne ble delt opp i mindre stykker og sammen med drivved plassert innerst inn under det åpne veggvollene. Deretter ble striesekker fylt opp med sand fra nærområdet og plassert over

Figur 4 Tuftene etter gjennfylling av hullene i vollene.

og rundt. Til slutt ble det fylt inn med jordmasser og torv også hentet fra området rundt tuftene. Dette resulterte i en relativt stabil støtte for veggvollene (Figur 4). Dersom torva gror til vil dette videre stabilisere massene, men det vil fortsatt være en viss erosjon i sandundergrunnen i området. Hovedgrunnen til at disse hulrommene var såpass store var sauer som gikk i området og som grov seg ned i sanda ved tuftene. Det er ikke lengre sauehold på øya slik at dette vil ikke være et vedvarende problem. Tuftene vurderes som stabile etter sikringen.

Det ble rensket opp inn under veggvollene før de ble sikret, for å se om det var noe daterbart materiale. Det var det ikke, verken i form av funn eller trekull. Det ble også tatt ett prøvestikk i gulvet i hver av tuftene, disse viste kun sandundergrunn og heller ikke her var det noe daterbart materiale (Figur 5). Det ble ikke gjenfunnet noen spor etter ildsted/steiner i overflaten i gulvet, men vegetasjonen var noe ujevn med store gresstuer.

Figur 5 Prøvestikk fra tuftene, begge negative.

Strukturen ble målt inn med GPS, det samme ble prøvestikkene. Utover dette ble det ikke gjort noen plan- eller profildokumentasjon da det ikke ble gravd ut eller gjenfunnet kulturlag. Profilene i prøvestikkene ble fotografert.

DISKUSJON

På Loppa øy har det vært bosetting langt tilbake i tid, men den mest intensive perioden ser ut i fra kulturminneomfanget til å ha vært i middelalderen, men med en god del aktivitet allerede i slutten av jernalderen.

Id. 17812 er registrert som en gårdshaug fra tidlig metalltid i Askeladden og den ligger rett ved siden av de 4 tuftene som inngår i id. 8012. Den beskrives som en gårdshaug med 14-16 tufter fra middelalder eller nyere tid. Tuftene er gravd godt ned, har kraftige voller og flere har felles vegger. Dateringen til tidlig metalltid kommer fra den opprinnelige registreringen av gårdshaugen i 1980.

Gårdshaugen tolkes også som en mulig mangeromstuft. Andreassen og Bratrein befarte stedet i 2006 og mener at mangeromsanlegget er betydelig større enn det som er registrert i Askeladden og at id. 8012 bør være en del av dette (Andreassen & Bratrein, 2011:340). De anslår at anlegget omfatter så mye som 22 rom/tufter. Det er datert 3 prøver fra lokaliteten som kalibrert viser til perioden 1290-1450 e. Kr. (Andreassen & Bratrein, 2011:340, tab.22.3). Om definisjonen som mangeromstuft er korrekt, mener Henriksen at lokaliteten er sammenlignbar med andre mangeromsskomplekser, feks Skonvika og Kongshavn (Henriksen, 2016:108).

Andreassen og Bratrein anser Loppa for å være den nordligste norrøne bosetningen i jernalderen basert på gravminner og hus som antas å være av norrøn opprinnelse. De tolker kulturminnene og kulturmiljøet fra jernalderen på Loppa som en administrativ utpost etablert for skattelegging, handel og muligens militær aktivitet. Fra samme periode er det også flere kulturminner som tolkes som samiske (for eksempel hellegrøper) som vitner om at det var et sambruk av området (Andreassen & Bratrein, 2011:334-336). I middelalderen var det stor aktivitet på Loppa med kirkested, handelssted og bosetting som ble brukt langt oppover i nyere tid både av samiske og norrøn karakter. Dette viser at Loppa øy fortsatt var sentral i handelsforbindelser nordover.

Id. 8012 kan være en del av en mangeromstuft eller et mangeromskompleks og dermed ha hatt sin hovedbruksfase i middelalderen. Mangeromstuftene kan mest sannsynlig forklares som handels- og skattestasjoner og tolkes av Henriksen (2019) som sannsynligvis preget av praktiske og fredelige sysler heller enn å ha tjent mer krigerske funksjoner (Henriksen, 2019). Da det ikke var daterbart materiale i tuftene som ble sikret så er det ikke mulig å fastslå sikkert tilhørigheten til gårdshaugen/mangeromstufta som ligger vedsiden av, men en slik tolkning virker sannsynlig. Inntrykket fra felt var også at det var en sammenheng mellom disse to lokalitetene, men det ble da antatt at de var yngre.

Det var ikke synlige ildsteder i de to tuftene og det ble ikke gjenfunnet noe kulturlag i prøvestikket. Tuftenes funksjon er derfor uviss men trolig er det ikke snakk om bosetting i akkurat disse to. Dette kan støtte tolkningen om tilhørighet til et større anlegg. Det er ut i fra dette grunn til å sette et spørsmålstegn ved dateringen av gårdshaugen/mangeromstufta id. 17812 til tidlig metalltid. Hele komplekset bør nok sees som en helhet og da trolig dateres til middelalder.

LITTERATUR

- Andreassen, R. L. (2001). *Arkeologiske undersøkelser i Indre og Ytre Sortvik, Porsanger, Finnmark 1987-1989* (Vol. nr 33). Tromsø: Tromsø museum, Universitetsmuseet.
- Andreassen, R. L., & Bratrein, H. D. (2011). Finnmark, between the east and the west. *Hybrid spaces* / Bjørnar Olsen, Przemysław Urbanczyk and Colin Amundsen (eds.), 329-[353].
- Henriksen, J. E. (2016). *Kulturmøte og identitet på Finnmarkskysten i tidlig historisk tid : tolkninger basert på arkeologiske analyser av mangeromstufter*. UiT Norges arktiske universitet, Fakultet fo humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning, Tromsø.
- Henriksen, J. E. (2019). Mangeromstuftene. Et gåtefullt kulturminne fra mellomalderen i nord. *Ottar: Mystikk og lidelse i natur og kultur*(326), 28-35.

